

[Issues, magazine voor professionalisering van schoolleiders en bestuurders in het voortgezet onderwijs]

Filosofen introduceren integriteitsprogramma's in het voortgezet onderwijs

Wat doe je met een leerling die zoveel heeft verzuimd dat hij volgens de regels van school zou moeten? Neem je als leraar stelling als een collega op onjuiste gronden uit de school wordt gewerkt? Hoe stel je je op tegenover een collega die je onbekwaam vindt? Morele dilemma's te over in de school. Tijd voor een integriteitsprogramma?

'Waar we naar toe willen is dat leerlingen zelfstandig en verstandig nadenken over morele vraagstukken, dat leraren hen daarbij kunnen helpen en dat de school daarvoor een goede morele leeromgeving is.' Ruud Meij, filosoof, leidt met twee collega-filosofen Governance & Integrity. Met dit bedrijf voert hij integriteitsprogramma's uit bij de overheid, in de publieke sector en in het onderwijs. In het voortgezet onderwijs bestaan bij zijn weten dergelijke programma's nergens. Misschien omdat het een diepte-investering is. 'Het is geen training', waarschuwt Meij, 'de ontwikkeling van de school als morele leergemeenschap is een lange-termijnverhaal.'

Toch zou werken aan integriteit geen overbodige luxe zijn. De traditionele morele autoriteiten, zoals de kerk en de zuilen, hebben hun gezag verloren. Dat betekent dat iedereen zelf moet nadenken over wat moreel juist is en zelf tot een moreel oordeel moet komen. Zeker nu de moord op conrector Van Wieren de discussie over normen en waarden op scherp heeft gezet. Volgens Meij dreigt de discussie in het onderwijs zich te zeer te richten op het versterken van de regels en disciplineren. Hij wijst op recente bijdragen van de Onderwijsraad en de WRR. De WRR ziet voor de scholen een belangrijke taak weggelegd als het gaat om morele vorming. 'Maar als je goed leest, dan gaat het om het goede voorbeeld geven, om belonen en straffen, en regels handhaven. Dat is te weinig en het begint aan de verkeerde kant.'

Meij is niet tegen regels. Integendeel, in de benadering van Governance & Integrity spelen regels een belangrijke rol. Maar het fundament van de school als morele gemeenschap is de versterking van ieders bekwaamheid in morele oordeelsvorming, om vervolgens met elkaar over morele kerndilemma's in gesprek te gaan.

Governance & Integrity heeft een methode ontwikkeld (zie kader), waarmee alle betrokkenen - leerlingen, leraren, leiding - zich kunnen oefenen in morele oordeelsvorming, aan de hand van morele dilemma's die hen zelf raken. Wat pleit voor een beslissing, wat pleit er tegen? Wiens belangen en rechten zijn in het geding? Hoe weeg je die? Wat weegt het zwaarst? Welke argumenten heb je?

'Het doel van zo'n onderzoek is niet consensus, het doel is inzicht. Er kan een gedeelde mening uit komen, maar het kan ook tot verschil van inzicht leiden. Dan moet de leiding beslissen', meent Meij. 'Maar dan is het wel een zorgvuldig afgewogen oordeel dat je duidelijk kunt beargumenteren. Op die manier kun je als school de morele basiswaarden vaststellen en op basis daarvan gedragsregels afspreken.'

Regel is regel?

Morele dilemma's te over. Wat doe je met een leerling die zoveel heeft verzuimd dat hij volgens de regels van school zou moeten? Neem je als leraar stelling als een collega op onjuiste gronden uit de school wordt gewerkt? Of hoe stel je je op tegenover een collega die je onbekwaam vindt? Vertel je als leerling aan de leraren dat op school met drugs wordt gehandeld? Klap je als leerling uit de school als je weet dat op examens wordt gefraudeerd?

Ank van Baar, locatiedirecteur onderbouw van OSG Sevenwolden, is via een seminar in aanraking gekomen met de methode van Governance & Integrity. Ze vindt het een goede manier om vat te krijgen op morele kwesties en dilemma's. 'Elk jaar evalueren we ons beleid ten aanzien van veiligheid, de regels, de normen en waarden. Veiligheid zoeken wij niet in detectiepoortjes en toegangspasjes. Wij zetten in op versterking van de leerlingbegeleiding, het pedagogisch klimaat en klassenklimaat. We rusten de mentoren beter toe om groepsbegeleiding te geven. In dat kader zou de methode van Governance & Integrity goed passen.'

Volgens Van Baar zou je ook via deze methode met het docententeam tot een zienswijze kunnen komen waarin iedereen zich kan vinden. Ze denkt bijvoorbeeld aan de handhaving van regels. Wat doe je als een leerling die driemaal is gestraft, volgens de regels geschorst moet worden, terwijl het belang van de leerling, gezien zijn achtergrond, zich daar hevig tegen verzet? 'Een groep docenten zegt: regel is regel. Anderen vinden dat het belang van de leerling voor gaat. In beide zit een kern van waarheid. In welk geval gaat de ene waarheid boven de andere?'

Schoolleider Fred Kulik van het Etty Hillesum Lyceum in Deventer heeft eveneens een seminar van Governance & Integrity meegemaakt. Ethiek in onderwijsorganisaties heeft zo zijn belangstelling dat hij daarover een artikel aan het schrijven is. Daarvoor heeft hij een literatuurstudie uitgevoerd. Wat is er geschreven over ethisch verantwoord opereren? Het blijkt een onontgonnen gebied. Kulik geeft toe dat hij op zijn school voorlopig niet zal toekomen aan een programma voor morele oordeelsvorming, hoe belangrijk hij het ook vindt. 'Als school doe je niets anders dan leerlingen beoordelen. Hoe maak je de afweging? Daar komen vaak ethische kwesties bij kijken.'

Ook de 'juridisering' ziet hij als toepassingsgebied. 'Je gaat

steeds meer rekening houden met het feit dat ouders een besluit aanvechten, tot aan de rechter toe. Dus ga je de regels heel strak maken. Maar dat kan botsen met hoe je vindt dat het eigenlijk zou moeten gaan. Stel, een leerling maakt een toets niet en krijgt een 1. Op basis daarvan blijft hij zitten. Dat is correct volgens de regels, maar het strookt niet met mijn gevoel van rechtvaardigheid. Enerzijds moet je grenzen stellen, anderzijds kun je zover doorschieten in regels dat je uit het oog verliest waar het om gaat. Dat wil ik op mijn school wel eens ter discussie stellen.'

Hoofddoekjes

Fred Kulik kent een school die een ruimte heeft gereserveerd waar leerlingen een kaarsje kunnen branden om een overledene te gedenken. 'Een heel mooie gedachte. Maar na de moord op de Hamas-leider Yassin wilde een aantal leerlingen voor die man een kaarsje branden. In hun ogen is Yassin een held, in de ogen van anderen een terrorist. Wat doe je?' Veel ethische dilemma's ontstaan uit de multiculturaliteit van onze samenleving. Moet je bijvoorbeeld godsdienst oefeningen in de school verbieden? Deze vraag heeft Ruud Meij een keer met een groep schoolleiders uitgezocht. 'Wat men toen een doorslaggevend argument vond is dat geloofsbeleving een privé-aangelegenheid is waar je anderen niet mee lastig moet vallen.'

Nog een dilemma dat aan de multiculturele samenleving is verbonden: is het verbieden van hoofddoekjes of de chador juist of niet? Meij vindt dat ROC Amsterdam, dat daarmee een tijd geleden in het nieuws kwam, de eigenlijke morele kwestie uit de weg is gegaan. 'De school verbood hoofddoekjes met praktische argumenten. Die zijn moreel niet doorslaggevend.'

José van Vonderen

Zeven vragen om tot een moreel oordeel te komen.

1. Voor welke beslissing sta ik? Wat pleit voor mijn (voorlopige) beslissing, wat pleit er tegen?
2. Wie zijn er bij mijn beslissing betrokken? Welke belangen, rechten of wensen zijn bij de beslissing in het geding?
3. Wie neemt de beslissing?
4. Heb ik meer informatie nodig om mijn beslissing op verantwoorde wijze te kunnen nemen?
5. Wat zijn de argumenten voor en tegen de (voorlopige) beslissing?
6. Tot welke conclusie kom ik? Welke argumenten berusten op beginselen en bij welke argumenten wordt geredeneerd vanuit de (voordelige of nadelige) gevolgen? Onderzoek of de schade of nadelen die uit de beslissing voortvloeien, kunnen worden beperkt.

7. Voel ik me goed bij de genomen beslissing of niet?

www.governance-integrity.com